

BELGIE - BELGIQUE

P.B.

LEUVEN MASSPOST

2/878

“Belangrijker misschien nog is dat mijn kleine rondgang door de economische geschiedenis heeft laten zien dat het goede leven waar het ons om gaat, zich veelal buiten de markt – maar ook buiten de staat! – afspeelt: in wederkerigheidsrelaties, in **de oikos** met de mensen die ons het naaste staan, in de gemeenschappelijkheid met anderen om greep op ons leven te houden.”

WEDERKERIGHEID

Hans Achterhuis

Uit: De utopie van de vrije markt

DEEL 2

Driemaandijks - oplage: 3300 exemplaren

42° jg. nr. 4, 4° trim 2013

P 602755

Afgifte Leuven MassPost

Verantwoordelijke uitgever:

Dirk Verdonck

Tiensevest 17

3010 Kessel-Lo

INHOUDSTAFEL

Voorwoord

Losse wederkerigheid

Wederkerigheid: een sleutelbegrip in zelfhulpgroepen en patiëntenverenigingen

Kapitein met twee stuurmannen

Belangrijke gebeurtenissen in het leven van Oikonde Leuven

De schaduw van de verlichting

Wederkerigheid in de psychiatrie

Wie niet geeft, die niet leeft

Uitgeleide

Oikonde Leuven v.z.w.

Tiensevest 17
3010 Kessel-Lo

Bereikbaar op:

Tel.: 016/22.96.13

Fax: 016/22.76.47

oikonde@oikondeleuven.be

oikondenieuws@oikondeleuven.be

Redactieraad Oikonde Nieuws:

Tim Dewit

Jan Raymaekers

Eddy Van Tilt (eindredactie)

Dirk Verdonck

Fotografie:

Marie Jeanne Smets

Rekeningnummer:

BE48 7775 9641 9027

VOORWOORD

Beste Oikonde-Nieuws-lezer,

Dit is het laatste nummer van een tijdschrift, dat bijna 45 jaar lang 4 keer per jaar verschenen is. We stoppen ermee om de simpele reden dat Oikonde Leuven vanaf 1 januari 2014 ophoudt te bestaan als autonome dienst voor pleegzorg. De wetgever heeft het zo beslist. Voortaan is er maar 1 dienst voor pleegzorg per provincie en wordt onze werking onderdeel van ‘Pleegzorg Vlaams-Brabant en Brussel’.

Het nieuwe pleegzorgdecreet houdt de belofte in dat pleegzorg meer sla(a)gkracht zal krijgen. De nieuwe provinciale dienst wil de banden met de samenleving nog verstevigen. Geen pleegzorg zonder betrokken burgers natuurlijk.

En laat dat nu juist altijd de sterkte van Oikonde Leuven zijn geweest. Jaren, decennia voor er sprake was van netwerkvorming of buddywerking of vermaatschappelijking van de zorg was Oikonde Leuven al gewone mensen aan het verzamelen rond kwetsbare medemensen. Omdat de stichters weet hadden van wat ik later ‘de therapeutische kracht van de kleine goedheid’ ben gaan noemen. Al in het gezegende jaar 1969 wisten zij van water dragen naar de zee. Van toen al wisten zij dat professionalisering alléén de wereld niet zou redden, en was Oikonde in de weer om hulpverlening en samenleving heel kort bij mekaar te houden/krijgen.

Vandaag zegt de politiek ons dat dit heel belangrijk is.

Al die jaren was het Oikonde Nieuws een belangrijk medium om waakzaam te blijven, om die tussenmenselijke zorgzaamheid in het vizier te houden en om mensen goesting te doen krijgen in vrijwilligerswerk en aanverwanten.

Heel veel onbekende en bekende Vlamingen – van Frie Atheïs tot kardinaal Danneels – schreven voor het Oikonde Nieuws. Altijd gratis en belangeloos en voor niets. Omdat zij het gedachtegoed van Oikonde Leuven relevant vonden en wilden ondersteunen.

Zo ging het ook met het themanummer dat je nu in handen hebt. Het doet een beetje zeer – om het zacht uit te drukken – dat het het laatste nummer is. Maar we zijn ‘tevreden en content’ dat het nog

eens over Wederkerigheid gaat. Over het hart van Oikonde – zeg maar – en over een essentieel medium in onze zoektocht naar het goede leven. Lees de woorden van Hans Achterhuis nog eens na op de cover, en vervolg hierna met het stukje dat Toon Vandevelde voor ons in extremis gepleegd heeft.

‘WEDERKERIGHEID DEEL II’ gaat over het belang en de waarde van wederkerigheid en tussenmenselijke zorgzaamheid in tijden van beheersingswoede en instrumentaliseringdrift.

Iemand zou er eens een boek moeten over schrijven.

Zoveel mensen wil ik bedanken die door hun bijdrage van het Oikonde Nieuws meer dan een tijdschrift hebben gemaakt. Ik kan ze onmogelijk opsommen, al die mensen die artikels hebben geschreven (als auteur of als journalist), waar zo veel tijd in kruipt. Ze schreven, en schreven zich tegelijk mee in in die zoektocht naar een nieuwe polis.

Al de collega’s ‘droegen’ het tijdschrift mee. Enkele vrijwilligers wil ik bij naam noemen. Paulien van Rijn en Jan Raymaekers voor al hun werk en hun redactie-raad. Marie Jeanne Smets en Ann Theys voor de mooie fotografie. Rita Bastiaensen voor het geduldige typwerk van een aantal boeiende interviews.

Tot slot: achteraan vind je nog een dankwoordje van Dirk Verdonck, onze directeur. Maar ook ik wil hier graag alle lezers bedanken voor hun mentale, en niet zelden ook financiële support. Uiteindelijk waren het de vele reacties uit het werkveld en uit de samenleving die ons bijna 45 jaar deden doorgaan.

Veel leesgenot en inspiratie nog en – wie weet – tot in andere contexten misschien...

Eddy Van Tilt

Eindredactie Oikonde Nieuws

LOSSE WEDERKERIGHEID

Economen veronderstellen dat mensen overwegend handelen uit eigenbelang. Dat klopt niet helemaal natuurlijk. We vergissen ons soms in onze belangenberekening. En we zijn ook vaak edelmoedig. Die edelmoedigheid loont ook vaak. Ze bezorgt ons een goed gevoel en een goede reputatie. Het uitgangspunt van de economische mensvisie blijft echter steeds individualistisch getint: ik maak voor mezelf uit wat goed voor me is en ik doe dat vanuit mijn hoogst persoonlijke preferenties.

Ik ga niet botweg zeggen dat die economische visie fout is – er zijn verschillende beschrijvingen van een zelfde realiteit mogelijk – maar ik denk toch dat het realistischer is om te vertrekken van een meer genuanceerde mensvisie die meer onze sociale natuur benadrukt. Mensen willen door anderen gewaardeerd worden. Dat betekent dat ze in al wat ze doen altijd al anticiperen op de reacties van andere mensen. Bovendien, of ze dat nu willen of niet, ze volgen altijd impliciet modellen die ze geïnterioriseerd hebben. Ons geluk hangt slechts in heel geringe mate af van ons inkomen, maar we kunnen niet zonder de appreciatie van minstens enkele andere mensen. Vandaar dat mensen zich ten allen prijze nuttig willen maken voor anderen. Ze willen iets betekenen voor anderen. Ze willen geven en zich geven.

CONTRACT VERSUS CONTACT

Er is een geheime wet in het leven die maakt dat als je iets geeft er altijd wel iets terugkomt. Zuiver altruïstische giften zijn uiterst zeldzaam. Zelfs bij volstrekt anonieme giften, waar dankbaarheid per definitie onmogelijk is, belooft de gever in zekere mate zichzelf, althans voor zover hij zich bewust is dat hij iets goeds aan het doen

is. Meestal krijg je wat je gegeven hebt. Dit geldt zowel in het positieve als in het negatieve. Wie positief in het leven staat en anderen bemoedigt zal doorgaans ook veel welwillendheid ondervinden. En als je stiekem misprijzen voelt voor iemand, moet je niet verwonderd zijn te ontdekken dat die ander ook jou misprijst, ook al dacht je dat je zelf je misprijzen niet openlijk demonstreerde. Wederkerigheid of reciprociteit is dus de eerste en belangrijkste sociale norm. Ethologen, wetenschappers die het gedrag van dieren bestuderen, leggen uit dat die norm zo stevig in onze natuur is ingebakken dat hij paradoxaal genoeg zelfs bij vele diersoorten te ontdekken valt. Juristen menen dat ze die wederkerigheid formeel en ondubbelzinnig kunnen vastleggen in een contract. En economen menen dat ze haar exact kunnen berekenen: op elk contract staat een prijs. In beide disciplines gaat men uit van een strikte en bedoelde reciprociteit die van bij de aanvang van de interactie exact wordt vastgelegd. Dit is echter een illusie. Niet alles kan contractueel worden vastgelegd: vriendelijkheid, inzet, creativiteit, engagement worden vaak wel verwacht van een werknemer, maar deze kwaliteiten kunnen niet exact worden gespecificeerd in een concrete checklist. Professionele zorg is ten dele contractueel van aard. Je betaalt de arts, de therapeut of de thuisverpleger die je helpt, al is ook daar het essentiële allicht datgene waarvoor niet betaald kan worden, een persoonlijke betrokkenheid die veel verder gaat dan wat strikt moet. Een goed deel van de zorg zit inderdaad in de informele sfeer en daar gelden overduidelijk andere dan contractuele regels.

" Een goed deel van de zorg zit inderdaad in de informele sfeer en daar gelden overduidelijk andere dan contractuele regels. "

Slechts een klein deel van ons leven wordt geregeerd door strikt economische, berekende reciprociteit. Daarnaast is er een veel meer losse wederkerigheid en die speelt een veel grotere rol in ons leven. Het is een soort primitieve reactie: als we een geschenk krijgen, dan voelt elke normale mens zich verplicht om iets terug te geven. Wat, wanneer, onder welke vorm we teruggeven, dat ligt niet vast. Dankbaarheid is in elk geval het begin van het teruggeven. “Ondankbaarheid is de zwartste van alle ondeugden”, heeft Adam Smith ooit geschreven in zijn ‘Theory of Moral Sentiments’, en toch is dankbaarheid niet juridisch afdwingbaar. Soms is dankbaarheid het enige wat een mens nog kan geven. Het is ook de bestaansconditie van een mens. We hebben het leven gekregen en vaak nog veel meer: taal, opvoeding, kansen. We creëren zelf niet de context van ons bestaan. Er is altijd al een gift die voorafgaat aan ons geven. Maar meestal willen we meer dan alleen maar danken. We willen ook iets doen voor de weldoener. Dit is een natuurlijke reactie. Als die verhinderd worden, voelen mensen zich vernederd. Niet kunnen teruggeven, dat is het ergste wat een mens kan overkomen. Kaïn, wiens giften God niet welgevallig zijn: dat wekt ressentiment.

MAAT-SCHAPPELIJK

Als de maatschappij iemand duidelijk maakt dat hij of zij voor niets goed is, dat hij of zij er even goed niet kan zijn, dan is dat vernietigend voor het zelfrespect van een mens. Daarom is jeugdwerkloosheid zo erg. Een jonge mens aan wie een uitkering wordt gegeven, plus de boodschap dat hij of zij er eigenlijk niet nodig is. Een fatsoenlijke maatschappij doet dit niet. Dit is nog geen kwestie van rechtvaardigheid. Een fatsoenlijke maatschappij is niet-vernederend. Ze geeft mensen rechten, maar vraagt die rechthebbenden ook om zich in te zetten voor anderen. Dit is de verantwoording voor de ontwikkeling en subsidiëring van een sociale-economiesector. Met een klein duwtje, een rugzakje eventueel, kunnen mensen aan het werk, krijgen ze de kans om zich dienstbaar te maken. Meer algemeen is de welvaartsstaat een sociale investeringsstaat

geworden. De sociaaldemocratie, het sociaal liberalisme en de christendemocratie: ze zijn aristotelisch geworden. Het is Aristoteles die ons heeft geleerd: alles in de natuur, elk mens ook streeft naar zijn eigen perfectie. Een mens heeft bijgevolg de plicht om zijn capaciteiten zo goed mogelijk te ontwikkelen. Dat is wat een mens gelukkig maakt. En de maatschappij heeft de plicht om mensen te stimuleren en te ondersteunen om dit te doen: door te voorzien in toegankelijk en kwaliteitsvol onderwijs en gezondheidszorg voor iedereen, door kinderopvang te organiseren, door faciliteiten te scheppen voor culturele activiteiten en het verenigingsleven, en natuurlijk ook door werkgelegenheid te creëren.

En ja, sommige mensen zitten in een minder goede positie dan anderen. Er is het genetisch toeval. Het ene gezin biedt meer kansen dan het andere. En mensen kunnen in de loop van hun leven ongeluk hebben. Dat zijn drie soorten dingen waar een individu zelf niets kan aan doen en die dus vragen om de organisatie van een systeem van maatschappelijke solidariteit.

De nood aan wederkerigheid. Sociaal werkers kennen dat probleem. Ze helpen iemand vooruit, de cliënt is dankbaar en wil iets geven. Hij wil iets tastbaars kunnen doen, de hulpverlener een cadeautje geven, bijvoorbeeld. Maar de professionele ethiek van de hulpverlener laat niet toe dat hij dit aanvaardt. Probleem. De sociaal werker moet duidelijk maken dat hij niet persoonlijk gunsten uitdeelt, en dat de juiste vorm van reciprociteit erin bestaat om zich aan de voorwaarden van de hulp te houden, het afbetalingsplan voor de schulden te respecteren bijvoorbeeld, eerder dan de goedgunstigheid van de sociaal werker af te dwingen.

"Het probleem in homes is dat er zo goed voor mensen wordt gezorgd dat er niets meer van hen zelf wordt gevraagd."

HET SPEL VAN GEVEN EN NEMEN

Alles in het leven is geven en nemen. Dat is niet hetzelfde als geven om te kunnen ontvangen. Vaak is de uitwisseling belangeloos, of gedreven door een intrinsieke motivatie. Een gesprek is geven en ontvangen. En dat gesprek is verrijkend voor beide partijen, als ze nieuwsgierig zijn naar elkaar, als ze meegaan met de ander, als er wederkerigheid is.

De ervaring uitgesloten te worden van het spel van geven en nemen dat het leven zelf is: dat is wat ouderen vaak als bijzonder pijnlijk

ervaren. We kennen het proces. Oud worden is nog geen drama, maar bejaard en hoogbejaard worden betekent dat de wereld waarmee men contact heeft, rekening houdt en interageert, steeds kleiner wordt. De geneeskunde heeft ons in staat gesteld om veel langer te leven in goede gezondheid, maar zij heeft ook die laatste fase van volstrekte afhankelijkheid van anderen sterk verlengd. Voor vele mensen duurt deze fase nu vijf tot zes jaar. Vanuit onze filosofie van losse wederkerigheid hoeft dit geen probleem te zijn. Deze mensen hebben al gegeven. Ze hebben gewerkt, kinderen groot gebracht, zich ingezet voor allerlei doeleinden. En nu gaat het niet meer. Maar de betrokkenen zelf vinden het vaak verschrikkelijk dat ze niets meer kunnen doen voor hun naasten. Ze voelen zich tot last worden. De helft van de bewoners van onze bejaardentehuizen heeft existentiële problemen. Ze vragen zich af waarom ze er nog zijn. En hoe lang dit nog moet duren. De algemene sfeer in onze maatschappij is ook niet erg barmhartig voor deze mensen. Hun trage ritme past niet in een tijd waarin alles steeds sneller gaat. En dat het sterven niet te programmeren valt, maakt het moeilijk om dit in onze agenda's in te passen. Het probleem is echter niet dat bejaarden niet goed verzorgd zouden worden in onze homes, maar integendeel dat er zo goed voor hen wordt gezorgd dat er niets meer van hen zelf wordt gevraagd, dat hun leven hen totaal uit handen wordt genomen. De tijd nemen om mensen zelf dingen te laten doen, toelaten dat ze niet alleen de begunstigen zijn van onze goede intenties, maar dat ze zelf kunnen geven: mensen worden zo meer ernstig genomen dan door alles in hun plaats te doen.

Reciprociteit hoeft niet strikt economisch of contractueel te zijn. De vorm waarin teruggegeven wordt, ligt niet vast. Dat houdt het leven verrassend en creatief. Soms is teruggeven niet goed mogelijk. We zullen altijd tekort schieten in het teruggeven aan onze ouders. In die omstandigheden worden we uitgedaagd om door te geven in plaats van terug te geven. Door zelf kinderen op de wereld te zetten tonen we aan onze ouders dat het toch niet zo'n slecht idee is geweest om ons zelf geboren te laten worden.

BILLIJKHEID EN MEDEDOGEN

Maar wat met mensen die niet of nauwelijks nog toekomen aan teruggeven of doorgeven? Wat met comapatiënten, autistische kinderen, demente bejaarden, mensen met een zwaar mentale handicap, chronisch vermoeiden? Wat met de steeds talrijker wordende groep langdurig werklozen die met geen middelen nog te 'activeren' zijn? Is ons denken in termen van reciprociteit, zelfs als het gaat om losse reciprociteit, dan niet al te meritocratisch? Moeten we diegenen die niet in staat zijn tot geven dan maar aan hun lot overlaten? Is dit reciprociteitsdenken niet al te hardvochtig voor de zwaksten?

Dit zijn moeilijke vragen, waarop verschillende antwoorden mogelijk zijn. Ik bespreek er hier drie.

In het algemeen kan men zeggen dat de graad van beschaving van een maatschappij afhangt van de manier waarop we omgaan met de zwaksten. Ik sprak hoger van een fatsoenlijke maatschappij. Een beschaafde maatschappij is er nu één waarin goed gezorgd wordt voor zwakke en weerloze mensen, ook als men van hen geen economische 'return' kan verwachten. Voor een aantal van de hoger vernoemde categorieën kan trouwens nauwelijks sprake zijn van vernedering door eenzijdige giften: om de eenvoudige reden dat ze zich nauwelijks bewust zijn van hun situatie. We zorgen voor hen omdat het mensen zijn, wezens die uit andere mensen geboren zijn. Het criterium om hen als mensen te erkennen is niet metafysisch, maar biologisch.

Men kan in dit verband ook een redenering ontwikkelen die gebaseerd is op een soort hypothetische reciprociteit. Ik had zelf in de plaats kunnen zijn van de mensen die we nu moeten helpen zonder veel hoop op wederkerigheid. Stel dat ik niet wist in welke situaties ik in mijn leven allemaal terecht zou komen, zou ik dan bereid zijn om me te verzekeren tegen de mogelijkheid om in een volstreekte afhankelijkheid terecht te komen? Dit soort hypothetische oefeningen mobiliseert even zeer onze verbeelding als ons

redeneervermogen. Misschien zouden we ons niet willen verzekeren voor een langdurige en uitzichtloze comasituatie, maar wie goed geïnformeerd is zou zich allicht wel verzekeren tegen chronische vermoeidheid. Ik weet het: sinds kort leven we in België en Nederland in een maatschappij waarin euthanasie als ultieme uitweg uit allerlei penibele situaties wordt voorgesteld. Een gevangene die niet overgeplaatst wordt naar een andere afdeling, dreigt ermee dat hij euthanasie zal gaan opeisen. Euthanasie als oplossing voor maatschappelijke problemen: het lijkt me een gevaarlijke maatschappelijke evolutie. Ik vrees dat dit niet alleen een uiting van wanhoop is, maar ook dat dit tot nog meer wanhoop, en niet tot bevrijding, zal leiden.

Er is ten slotte de mogelijkheid om beroep te doen op het begrip 'losse reciprociteit' dat we hoger hebben ontwikkeld. Chronisch vermoeiden zijn vaak mensen die gedurende een aantal jaren heel hard hebben gewerkt, te hard blijkbaar. Ergens is een veer gesprongen. Indien ze vanaf dat moment veel minder kunnen geven dan voorheen, dan is dit niet uit onwil. Sommige mensen zijn door ziekte of handicap niet in staat om veel te geven. Het weinige dat ze geven krijgt er echter des te meer waarde door. Een verzorger kan in de wolken zijn met een klein teken van herkenning, waardering of afhankelijkheid vanwege een autistisch of zwaar gehandicapt kind.

Situaties waarin men alleen kan ontvangen en niet kan teruggeven blijven hoe dan ook heel delicaat. Ongetwijfeld bestaat er een kunst om te geven op een zodanige manier dat de ontvanger niet wordt vernederd, maar dit is niet evident. Wellicht kan het geven en zorgen best gebeuren tegen de achtergrond van een soort lotsverbondenheid: ik kon even goed in jouw situatie zitten. In realiteit gaapt er vaak een diepe kloof tussen wie succes heeft en wie in de hoek zit waar de klappen vallen. Of tussen wie de dood onder ogen ziet of heeft gezien en wie die ervaring slechts kent van horen zeggen of vanuit literatuur en film.

"De indruk van hardvochtigheid ontstaat vooral als er te veel maatschappelijke druk wordt uitgeoefend om de reciprociteit nauwkeurig te gaan opmeten en met formele procedures en sancties te gaan afdwingen."

De indruk van hardvochtigheid ontstaat vooral als er te veel maatschappelijke druk wordt uitgeoefend om de reciprociteit nauwkeurig te gaan opmeten en met formele procedures en sancties te gaan afdwingen. Dwangarbeid als voorwaarde voor een leefloon bijvoorbeeld. Mijn analyse impliceert dat er vast en zeker een activeringsbeleid dient te worden gevoerd op de arbeidsmarkt, maar men moet dat op een verstandige manier doen. Investeren in de ontwikkeling van de capaciteiten van mensen, de werkloosheidsval of uitkeringsval vermijden door ervoor te zorgen dat er voldoende verschil is tussen uitkeringen en loon, stigmatisering en onnodige dwang vermijden, aanvaarden dat het voor bepaalde (categorieën van) mensen allicht ook niet zal lukken.

*Toon Vandevelde
Centrum voor Economie en Ethiek -
Hoger Instituut voor Wijsbegeerte
KU Leuven*

WEDERKERIGHEID

EEN SLEUTELBEGRIJP IN ZELFHULPGROEPEN EN
PATIENTENVERENIGINGEN

“Ik heb mijn eigen crisis kunnen verwerken, nu wil ik anderen helpen. Dit is mijn manier om mijn schuld te vereffenen.”

Guido, oprichter van een lotgenotengroep voor mensen die een verkeersongeluk veroorzaakten.

In een warme, solidaire samenleving mogen kwetsbare mensen niet aan hun lot worden overgelaten. Heel wat argumenten pleiten voor een versteviging van informele zorg waarbij familie, vrienden of lotgenoten een meer prominente rol kunnen opnemen. Pas als de zorg niet door de directe omgeving of het eigen netwerk kan gedragen worden, komt professionele ondersteuning in beeld: dat is duidelijk de nieuwe trend. ‘Vermaatschappelijking’, ‘op weg naar een inclusieve samenleving’, heet dat. Een evolutie die ongetwijfeld ook door economische motieven zal gevoed zijn en waar heel wat kanttekeningen kunnen bij gemaakt worden. In het vorige Oikonde Nieuws over wederkerigheid en ook in dit nummer kan je kritische bedenkingen horen.

Tijdens zijn troonrede op 17 september introduceerde de nieuwe Nederlandse koning Willem Alexander nog een andere term: ‘de participatiemaatschappij’. De boodschap was dat (in tijden van crisis) de overheid een aantal taken afstoot en meer taken van de burger verwacht. Het wetsontwerp van de Nederlandse staatssecretaris voor Volksgezondheid past helemaal in dat concept, en gaat naar de smaak van velen zelfs over de schreef. Het heet daar dat hulpbehoevenden best iets terug doen voor de hulp die ze krijgen. Ouderen, zieken en gehandicapten zullen het verzoek krijgen om een of andere vorm van vrijwilligerswerk te doen, zoals bijvoorbeeld voorlezen tijdens de voorschoolse opvang voor kinderen met taalachterstand.

Over al die ‘vernieuwingen’ valt er te discussiëren, maar dat ‘zorgen voor iets of voor iemand’ ook in onze genen zit en mensen gelukkiger en lichtvoetiger door het leven kan doen stappen, mag nauwelijks betwijfeld worden. En zeker binnen zelfhulpgroepen en patiëntenverenigingen is tussenmenselijke zorgzaamheid de motor van het gebeuren en is de heilzame werking ervan onmiskenbaar.

VERBONDENHEID EN SOLIDARITEIT IN ZELFHULPGROEPEN EN PATIËNTENVERENIGINGEN

Een zelfhulpgroep kan een voortreffelijk ondersteunend sociaal netwerk zijn waar mensen zich veilig en geborgen en gesteund en geholpen voelen. Deel uitmaken van zo een netwerk - zelfs enkel op papier - kan voor sommige mensen al een wereld van verschil uitmaken. Mensen helpen mensen binnen zelfhulpgroepen. Ze geven en ze ontvangen hulp van elkaar, zelfs zonder daarom een wederdienst te verwachten. Mensen met dezelfde problemen ontmoeten er elkaar en gezamenlijk wordt er naar een oplossing gezocht. Het helpers-principe speelt er een belangrijke rol: door anderen te helpen help je het best jezelf. Lotgenoten wisselen in een zelfhulpgroep regelmatig van rol: vandaag help ik jou, maar morgen heb ik misschien jouw hulp nodig. Deze wederkerigheid draagt bij tot meer zelfzekerheid, meer zelfvertrouwen, meer zelfrespect en zelfrealisatie. Mensen hervinden hun waardigheid als ze met respect geholpen worden, maar ook de helper ervaart vreugde, voldoening, dankbaarheid en zinvolheid.

Ine, voorzitter van ‘Aandacht’, een zelfhulpgroep voor volwassenen met ADHD, hierover:

“Rond mijn twintigste was ik zeer onzeker, en nog standvastig bezig met systematisch van de ene moeilijkheid in het volgende probleem te vallen. Op een dag kreeg ik onverwacht spontane hulp van een (voor mij) ‘volwassen’ man van 27 jaar. Ik heb hem later nooit meer

teruggezien en ben zelfs zijn naam vergeten. Deze persoon deed een hoop moeite voor mij, zonder er iets voor terug te verwachten, en bleef daar zeer blijmoedig en rustig bij. Ik werd daar een beetje ongemakkelijk van en vroeg hem wat ik voor hem kon terugdoen als wederdienst.

" Vandaag help ik jou, maar morgen heb ik misschien jouw hulp nodig. "

Hij antwoordde: "Dat kan niet, zo zit het niet in mekaar: er is nu niets waar jij mij mee kan helpen, omdat ik wat ouder en wijzer ben, en dus al een trapje verder sta dan jij nu. Vroeger hebben andere mensen mij ook geholpen, en die hulp kan je nooit teruggeven, alleen doorgeven. Later kan jij vast andere mensen helpen, waarvan je de problemen begrijpt omdat je zelf al een trapje verder zal staan. Als je deze mensen helpt, is dat jouw wederdienst aan mij."

Ik heb dat onthouden. Ik ben veel ouder nu, en de wederdienst is intussen vele tientallen malen ingelost. De boodschap geef ik soms ook door. Ook zijn blijmoedigheid heb ik ondertussen begrepen."

DE RELATIE TUSSEN HULPBEREIDHEID EN VERBONDENHEID

De bereidheid om hulp te geven is sterk afhankelijk van situatie tot situatie, en daarbij is het gevoel van verbondenheid met anderen vaak van doorslaggevend belang. Doorheen vele onderzoeken loopt de relatie tussen hulpbereidheid en verbondenheid als een rode draad.

Enkele voorbeelden:

- ✓ Vanuit evolutionair perspectief wordt het belang beklemtoond van genetische verwantschap voor wederkerige behulpzaamheid.
- ✓ In een noodsituatie helpen mensen die mekaar kennen, mekaar vlugger.
- ✓ Mensen die zich gemakkelijk kunnen inleven in de situatie van iemand anders, helpen sneller.
- ✓ Personen die de benarde situatie van anderen in hun moreel oordeel opnemen, zijn meer tot helpen bereid.
- ✓ Gemeenschappelijkheid en gelijkenissen bevorderen de hulpvaardigheid.
- ✓ In een hechte relatie is het makkelijker te geven en comfortabeler te krijgen.

" Mensen zullen vooral die mensen helpen waarmee ze zich verbonden voelen. "

Algemeen beschouwd suggereren deze onderzoeken dat verbondenheid toch een zeer belangrijke factor is om hulp te bieden. Mensen zullen vooral die mensen helpen waarmee ze zich verbonden voelen.

Deze onderzoeksbevindingen verklaren ook het helende en heilzame effect van lotgenotencontact. Lotgenoot zijn schept immers een bijzondere en authentieke band tussen mensen. Men herkent zich in het verhaal van de ander, men vindt veel gelijkenissen in de verschillende situaties. Hierdoor ontstaat herkenning en erkenning, maar vooral emotionele betrokkenheid waardoor men meer geneigd is tot helpen. Lotgenotencontact is ook een heel authentiek contact.

Er is een spontaan delen van wat je op het hart ligt, en er volgt een spontane reactie van herkenning en begrip. Authentiek contact biedt kansen tot wederzijds vertrouwen en intimiteit, tot hechte relaties. Deze speciale verbondenheid zorgt er tenslotte ook voor dat het ontvangen van hulp van een lotgenoot comfortabel aanvoelt en dat het helpen van een lotgenoot veelal een spontaan en natuurlijk proces is.

MOTIEVEN OM TE HELPEN

Als we aan lotgenoten en contactpersonen van zelfhulpgroepen vragen wat hen drijft, dan krijgen we daar uiteenlopende antwoorden op.

Soms wil men iets terugdoen voor de vereniging waar men zelf veel steun aan heeft gehad. Soms wil men vermijden dat anderen dezelfde lijdensweg moeten doorstaan. Nog anderen vinden het hun plicht of willen zin en betekenis geven aan wat hen is overkomen. Soms helpt men gewoon omdat mensen nergens anders terecht kunnen. Weer anderen hebben het gevoel dat ze schatplichtig zijn aan het leven omdat ze zelf een tweede kans hebben gekregen. En nog anderen willen een belofte nakomen, of tegemoetkomen aan een vraag of zelfs een schuld inlossen.

Lotgenoten vertolken hun motieven vaak als volgt:

Iemand zijn en ergens bijhoren

Anderen helpen kan zin en betekenis geven aan wat men zelf heeft meegemaakt. Sommigen slagen er in om een tegenslag om te buigen naar een kans om anderen te helpen, om uit een negatieve ervaring iets positiefs te laten groeien.

Een voorzitter van een patiëntenvereniging omschreef zijn engagement als volgt:

“Een mens heeft twee dingen nodig: iemand zijn en ergens bijhoren. Dat gaat over de kracht van de verbondenheid tussen mensen, het verlangen om banden met anderen aan te gaan, zin en betekenis te geven en het verlangen om zorg te dragen voor zichzelf en de ander.”

Anderen helpen vanuit eigen (moeilijke) ervaringen

Anderen helpen zit in de menselijke genen. Lotgenotencontact schept daarbij nog een bijzondere band: ik weet hoe jij je voelt, ik heb hetzelfde meegemaakt. Lotgenoten gebruiken hun kennis en ervaringen om anderen te steunen en te helpen in de moeilijke weg die ze nog moeten gaan.

Guido, oprichter van de zelfhulpgroep voor mensen die een verkeersongeluk hadden veroorzaakt:

“Ik wou de lotgenotengroep oprichten om anderen te helpen, zodat hun verwerking vlotter zou verlopen dan bij mij het geval is geweest. Daarbij wou ik zelf ook ‘iets teruggeven’ aan de maatschappij. Omdat ik zelf een verkeersongeval had veroorzaakt en toch zoveel steun en begrip had gekregen van hulpverleners.”

Aanvullende en unieke hulp geven

Hulp van lotgenoten kan een goede aanvulling zijn op het bestaande aanbod.

*" Lotgenoten zijn het levende bewijs
dat een ziekte of ingreep geen waardevol leven in
de weg staat."*

Christine, van de v.z.w. ‘Ouders van een Overleden Kind’ (OVOK) omschrijft de aanvullende en unieke hulp van lotgenoten als volgt:

“Niet voor iedere rouwende ouder is professionele hulp nodig. Het is dan ook zinvol dat professionals meer verwijzen naar lotgenotengroepen. Rouwende ouders zijn niet ziek en hebben niet steeds nood aan medicatie of professionele hulp. Vaak zien we dat het deelnemen aan de praatgroepen hen beter helpt omdat ze ‘herkenning’ vinden bij lotgenoten. Warme, meevoelende lotgenoten kunnen een zeer grote steun zijn.”

Hoop en perspectief bieden

Contact met lotgenoten kan een wereld van verschil maken: lotgenoten zijn het levende bewijs dat een ziekte of ingreep geen waardevol leven in de weg staat. Lotgenoten brengen een positieve boodschap: ze zijn door hun aanwezigheid een voorbeeld van hoop en perspectief.

Marleen, van 'Leven zoals Voorheen' legt uit:

“Toen de verpleegster mij een bezoek voorstelde van iemand die hetzelfde had meegemaakt, stemde ik daarmee in. Zo kwam ik in contact met de lotgenotenvereniging ‘Leven zoals Voorheen’. Het contact met de vrijwilligster deed deugd. Ook naar de bijeenkomsten werd ik uitgenodigd. Het was zeker geen zielige bedoening. Iedereen blaakte van energie en levenslust. Die infonamiddagen zijn verrijkend: het geeft ons veel inzicht maar ook veel hoop en perspectief.”

Terugbetaaltijd

Vrijwilligers van zelfhulpgroepen geven vaak aan dat ze iets willen terugdoen voor de hulp die ze zelf hebben gekregen. De steun en de hulp van een lotgenoot is uniek en onvervangbaar, en soms de belangrijkste houvast voor mensen in crisis.

Ine, voorzitter van 'Aandacht' (volwassenen met ADHD) omschrijft haar engagement als 'terugbetaaltijd':

“Ooit heb ik een lijst gemaakt van alle mensen waarvan ik me kon herinneren dat ze me geholpen hadden om er opnieuw te geraken. Die lijst was bladzijden lang, en zeer zeker niet volledig. Zonder deze vele kleine en grote hulpmomenten zou ik nu niet staan waar ik sta.

Wat ik nu teruggeef is terugbetaaltijd. Ik help anderen waar ik kan, met de aanleg die ik hiervoor heb.”

Dit artikel dateert van 2010, maar we hernemen het graag omdat het de formule van Wonen met Ondersteuning van een Particulier (WOP) nog eens in de kijker zet én tegelijk ook de kracht van wederkerigheid voortreffelijk illustreert.

Kapitein met twee stuurmannen

Sinds mei 2009 trekken de mannen samen op, Thomas (°1979) en Eddy (°1966). De ene werkt in de proefbrouwerij van Inbev, de andere als jurist bij de Europese Commissie. Wat ze gemeen hebben buiten hun liefde voor een goed glas bier? U leest het hier...

THOMAS:

Ik was al 26 jaar, toen ik mijn diagnose kreeg: met mooie woorden ‘het syndroom van Asperger’. Het was mijn moeder die mij op het spoor zette. In de familie waren er nog mensen met dit syndroom. Ik had geen gemakkelijke jeugd gehad. Ik voelde mij toen dikwijls onbegrepen en onzeker. Ik heb het altijd moeilijk gehad met het goed inschatten van de reacties van mensen bijvoorbeeld, moeite ook met veranderingen en om ‘het plaatje in zijn geheel te zien’ zonder mij te verliezen in details. Ik was een stil en gesloten iemand.

Het is niet prettig om te horen dat je ‘speciaal’ bent. Na verloop van tijd kwam de diagnose toch als een soort bevrijding over. Er werd mij duidelijk waarom ik soms het bos door de bomen niet zag en waarom ik tegen de stroom in zwom. Ik kon mezelf nu beter begrijpen en wist beter waar ik aan toe was. Maar er kwamen ook veel nieuwe vragen op mij af. “Wat nu? Hoe moet ik mijn leven gaan organiseren? Wat kan ik doen om mij beter in mijn vel te voelen?”

Ik woon alleen in mijn eigen huis en heb tot nu toe vooral tijdelijk werk gehad. Ik ben wel sociaal ingesteld, maar weet ook dat naast sociaal contact en vrijetijdsbesteding planning en omgaan met nieuwe situaties juist mijn grootste problemen zijn.

Na een serieuze denk- en zoektocht¹ naar alle mogelijkheden, koos ik voor W.O.P. via Oikonde. Het leek mij een interessante formule om een vrijwilliger te hebben die mij kon bijstaan en die mij misschien met mijn sociale vaardigheden zou kunnen helpen, en daarnaast een begeleider die mij kon bijstaan rond administratieve zaken. W.O.P. sprak mij vooral aan omdat ik zo meer mijn vrijheid had dan in andere vormen van ondersteund wonen. Het interessante aan W.O.P. is volgens mij dat ik twee extra stuurmannen heb, maar dat ik toch de kapitein op het schip blijf.

Oikonde ging dus voor mij op zoek naar een vrijwilliger in het Leuvense om mijn activiteiten te verbreden en om sociaal een tandje bij te steken.

1 Via GTB, de gespecialiseerde dienst voor trajectbepaling en -begeleiding van personen met een arbeidshandicap.

EDDY:

Toen ik 25 jaar geleden mijn rechtenopleiding begon, vond ik het noodzakelijk het leven van rechtsregeltjes te compenseren met een iets rechtstreekser engagement voor hen die niet in het centrum van de maatschappelijke belangstelling staan. Op de faculteit boden ze de mogelijkheid om op woensdagnamiddag samen met gerechtskinderen allerlei activiteiten te doen. Die ervaring was zo geslaagd dat het naar meer smaakte. Een paar jaar later hoor ik onze prof strafrecht - Lieven Dupont - met passie spreken over Oikonde en Oikoten. Ik sloeg die informatie op, maar deed er op dat ogenblik niks mee. Tijdens en kort na mijn legerdienst deed ik wel nog wat vrijwilligerswerk in de 'zachte' sector, maar dat engagement verminderde naarmate mijn job in de 'harde' sector meer tijd opslofte. Tot ik een paar jaar geleden tijdens een buurtfeest een buurman aansprak over mijn (aloude) behoefte om naast mijn job, een gezin met vrouw en drie jongens en een paar hobby's, toch nog tijd vrij te maken voor 'iets' dat een beter evenwicht brengt. Die buurman bleek bij Oikonde te werken en de bal ging aan het rollen...

THOMAS:

Twee jaar stond ik op de wachtlijst van het Vlaams Agentschap voor mijn 'dossier' op de bovenste plank kwam. We konden eindelijk starten. Gelukkig had Oikonde ondertussen al een mogelijke vrijwilliger gevonden. In een gesprek werd mij wat meer over hem verteld, en ik zag het wel zitten. De volgende stap was de ontmoeting met mijn begeleider en die onbekende vrijwilliger.

EDDY:

Plaats van afspraak: de Kaminsky, een café aan de Tiense Poort; we zouden er later nog wel een paar keer komen. Ik kom binnen, iets te laat, en ik kijk rond, op zoek naar Thomas en Tim, twee mannen die ik niet kende. Blijkbaar was mijn zoekende blik al voldoende. Tim riep mij naar een tafel, de pinten werden geserveerd en we hebben met zijn drieën een hele avond zitten babbelen over... Tja, waarover? Ik heb geen precieze herinnering, het moet over dat soort dingen geweest zijn waarover drie mannen op café gewoonlijk babbelen...

De avond vloog voor mij alleszins voorbij. Of het klikte? Ik heb mij die vraag niet zo expliciet gesteld. Voor mij was het voldoende dat het allemaal heel spontaan en eerlijk aanvoelde, alsof we elkaar al eerder hadden gezien.

THOMAS:

"Voor ik het goed besepte waren wij aan het lachen en groeide er reeds wederzijds vertrouwen."

Ik weet nog goed dat ik erg zenuwachtig was voor het onbekende. De kennismaking liep echter zo vlotjes, dat dit snel wegebde. Voor ik het goed besepte waren wij aan 't lachen en groeide er reeds wederzijds vertrouwen. Wij hadden geen bedenktijd nodig en diezelfde avond nog werden ideeën uitgewisseld en een volgende afspraak gemaakt. Onze activiteiten zijn eerder rustig begonnen met een bezoek aan een tentoonstelling over fotografie en aan het museum van Magritte. Fotografie is mijn passie en ik wil er graag mijn bijberoep van maken. Mijn sterk ontwikkeld oog voor details is in mijn foto's net mijn kracht. We genoten beiden van de uitstappen, de toon was gezet. Later kwam het meer sportieve zoals poolen en tennissen. Vooraf of nadien iets gaan eten of drinken is ondertussen een kleine traditie geworden. De afspraken met Tim, mijn begeleider, zijn van een andere aard. Hij helpt mij bij mijn papierwerk en bij mijn planning, en hij zorgt dat ik de zaken wat beter kan overzien. Dit is een hele geruststelling voor mij. Het voorbije jaar zijn we ook enkele keren met ons drieën samengekomen. Dan overlopen we de stand van zaken, maar het eindigt toch steeds in een gezellige en plezierige avond.

EDDY:

Tijdens die bijeenkomsten met drie is Tim diegene die, naast een paar administratieve zaken soms, ons een tussentijdse spiegel

voorhoudt. En tot nu toe is het besluit dat we ‘vaneigens’ goed bezig zijn! Tim stelt vragen, doet suggesties, Toch goed dat Oikonde die omkadering, dat vangnet aanbiedt. Ik denk dat het ertoe leidt dat Thomas en ik iets zorgelozer ons ding kunnen doen. En dat ding, dat is een vette kebab met looksaus eten terwijl we dit bij mij thuis intypen (Thomas heeft daarnet nog de jongens voor het slapen gaan ondervraagd aan de hand van een zoekprentenboek), en binnen twee weken gaan we naar een toneelstuk kijken. Gemiddeld – denk ik – komen we zo’n twee keer samen per maand.

Ah ja, en vóór het einde van het jaar wil hij zijn rijbewijs halen...

THOMAS:

Ja, ... ik wil mijn rijbewijs halen. Ik weet van mezelf dat ik best iemand kan gebruiken, die mij op een vriendelijke maar doortastende manier helpt bij mijn planning hier rond.

Het zijn dus niet alleen puur ontspannende zaken die we samen doen. Eddy ‘stuurt’ mij soms vooruit...

Ik heb gelukkig een kleine, maar solide vriendenkring en een familie waar ik kan op terugvallen. Eddy en Tim zijn een extra vangnet. Dit geeft mij een rustig en veilig gevoel, want ik kan altijd bij iemand terecht. Eddy is zelfs een vriend geworden. Wij zijn dus op goede weg.

Ik wil dan ook graag regelmatig een wederdienst doen. Ik vind het leuk wanneer de zaken in balans zijn.

EDDY:

Ik weet zeker dat die balans voor mij perfect in evenwicht is. Ik heb al gezegd dat ik naast mijn werk ‘publiek recht’, waar ik altijd maar met ‘structuren’ bezig ben om de samenleving te verbeteren, ook iets concreets voor mensen wou doen. Voor mensen, maar toch ook voor mezelf.

De ‘klik’ tussen ons is er. Die moet er ook zijn, want anders blijft het niet duren. Ik beleef ook echt deugd aan ons contact. Ik doe nu dingen waar ik zonder Thomas allicht nooit zou toe komen.

Dingen die mijn wereld doen opengaan en mij verrijken. Het is heel gemakkelijk om ’s avonds met je pantoffels aan in de zetel te ploffen.

"Ik doe nu dingen waar ik zonder Thomas allicht nooit zou toe komen. Dingen die mijn wereld doen opengaan en mij verrijken"

En dat kan wel eens aangenaam zijn, maar ik weet zeker dat die avonden dat wij samen optrekken, voor mij beter besteed zijn. En van 'wederdienst' gesproken: enkele weken geleden kwam Thomas thuis met paaseieren aangesjeest. Onze Elias is er 8, onze Quinten 6 en onze Kasper 4 en ik kan alleen maar zeggen dat 'paashaas Thomas' grote indruk op hen heeft gemaakt. Het was de eerste keer dat ze hem zagen, maar voor hen mag hij ongetwijfeld iedere dag op bezoek komen.

Belangrijke gebeurtenissen in het leven van Oikonde Leuven

26/06/1969	Stichting v.z.w. Oikonde Leuven,
01/05/1970	Start 1ste huis Boogschutterstraat : opvang personen met een handicap – ex-psychiatrische patiënten,
01/10/1970	Start Dekenstraat opvang ex-gevangenen + toelage ministerie van Justitie,
01/04/1971	Start Eén Meilaan: opvang personen met een handicap
01/10/1971	Start Koetsweg: opvang ex-gevangenen
01/01/1972	Start Schapenstraat: opvang ex-gevangenen
1973	Personen met een handicap wonen bij gastgezinnen
01/11/1972	Diestsesteenweg: opvang personen met een handicap
29/11/1972	Eerste erkenningsdatum en betoelaging als dienst voor pleegzorg
01/04/1973	Start Zavelstraat: opvang personen met een handicap
01/08/1973	Secretariaat in de Lindenstraat
01/08/1973	Gasten gaan ook buiten Leuven in gezinnen wonen
01/12/1973	Kortrijksestraat: opvang personen met een handicap
1974	Oprichting van Oikonde Mechelen
01/11/1974	Start Tiensesteenweg: opvang ex-gevangenen
01/12/1974	Fr. Lintsstraat: opvang personen met een handicap
	Start 'Hotelleke' op het secretariaat in de Lindenstraat
1974-1975	Oprichting Oikonde Brugge
01/02/1975	Start Vlamingenstraat: opvang ex-gevangenen
01/09/1975	Erkenning door ministerie van Justitie als onthaaltehuis
01/05/1976	Verhuis secretariaat naar Ruelensvest
01/05/1976	Sluiting Dekenstraat
01/01/1977	Erkenning als categoriaal opbouwwerk
01/09/1977	Start Hotel Regastraat
	Oprichting Oikonde Gent
1978	Oprichting Oikonde Antwerpen

17/02/1978	Stopzetting Hotel Lindenstraat
09/01/1978	Start huis voor mishandelde vrouwen
17/11/1978	Start tweede hotel Dagobertstraat
01/12/1978	Sluiting Tiensesteenweg
11/05/1979	Huis voor mishandelde vrouwen wordt eigen v.z.w.
1/09/1981	Start van een opvanghuis voor jongeren, Halte 51
1981	Verhuis van het secretariaat naar de Tiensevest
1981	Aanvraag voor het oprichten van een gezinsvervangend tehuis
2/10/1981	Oikonde Leuven ontvangt de Visser Neerlandiaprijs
1982	Halte 51 wordt een aparte v.z.w.
1983	Vanuit Oikonde wordt v.z.w. Hejmen opgericht
1983	Opstart van 't Spit vanuit Opbouwwerk Oikonde Leuven
1984	Eerste 'experimenten' met W.O.P.
26/08/1984	Schapenstraat brandt af
1985-1986	Afbouw subsidies Opbouwwerk en start van 't Spit
1989	Aankoop O.L.Vrouwstraat
1989	Erkenning Schapenstraat als Beschut Wonen Thuislozen
1990	'Fonds voor medisch, sociale en pedagogische zorg' wordt 'Vlaams Fonds'
1990	Thuislozensector krijgt een erkenning als Centra Residentieel Welzijnswerk (en hierin een eerste erkenning van het Crisisopvangcentrum)
1991	Aankoop huis in de Regastraat
Mei 1992	Bezoek van minister Wivina Demeester
1993	Beleidsbrief van de minister waarbij een reorganisatie van de Centra Residentieel Welzijnswerk wordt aangekondigd.
1994	Grondige verbouwing van het huis in de Regastraat
1994	Een eerste ontwerp van een decreet op pleegzorg

1994	Laatste gewetensbezwaarde zwaait af
1995	Oprichting 'De Vesten': de fusie van 4 Leuvense diensten die een erkenning als centrum voor residentieel welzijnswerk hadden, waaronder het CRW van Oikonde Leuven
April 1995	einde van reclassering en crisisopvang in Oikonde. De werking gaat officieel over in de nieuwe vzw De Vesten
1996	Officiële erkenning van W.O.P. als een vorm van pleegzorg
1997	Het kwaliteitsdecreet is er !
Oktober 1998	Start van het 'Themahuis'
1998	Oprichting van CAW Leuven en definitieve scheiding tussen Oikonde en De Vesten.
1998	Start experiment logeergezinnen
1999	Viering van 30 jaar Oikonde Leuven met een toneelavond ('Brug naar de maan') en een studiedag met als thema: "Wonen doe je nooit alleen".
2001	Invoering van het Pab, het persoonlijk assistentiebudget.
2003	Vanaf 1/1/2003 heeft Oikonde Leuven een kwaliteitshandboek.
2004	Viering van 35 jaar Oikonde met de opening van een totaal vernieuwd huis voor lang verblijf
2009	Viering 40 jaar Oikonde Leuven
2012	Aankoop huis voor lang verblijf in de Tiensestraat
Jan 2012	Oprichting van Alezi, een samenwerking tussen Hejmen, Oostrem en Oikonde Leuven
20/6/2012	Intersectoraal decreet op pleegzorg wordt goedgekeurd in het Vlaams Parlement. En W.O.P. valt buiten pleegzorg
2013	Intense samenwerking met de pleegzorgdienst Onderweg, die in Vlaams-Brabant ook pleegzorg voor volwassen personen met een handicap realiseert.
31/12/2013	Einde Oikonde Leuven als opvangvorm

Meer dan 60 jaar 'in het leven staan' en meer dan 35 jaar werken in de boeiende biotoop, die al die jaren 'Oikonde Leuven' heette, hebben Eddy Van Tilt tot een nieuw boek geïnspireerd, dat in het voorjaar 2014 verschijnt bij uitgeverij Pelckmans (Kalmthout) en uitgeverij Klement (Zoetermeer).

De schaduw van de verlichting

De westerse worsteling met welzijn

Hoe maakbaar is geluk? Wat doet de angst voor welvaartsverlies en controleverlies met de westerse mens? Kunnen we met onze grijze hersencellen álle problemen – ook immateriële, psychische en maatschappelijke en ethische problemen – oplossen? Kan de huidige rationele benadering van mens en samenleving het welzijn en de moraliteit borgen?

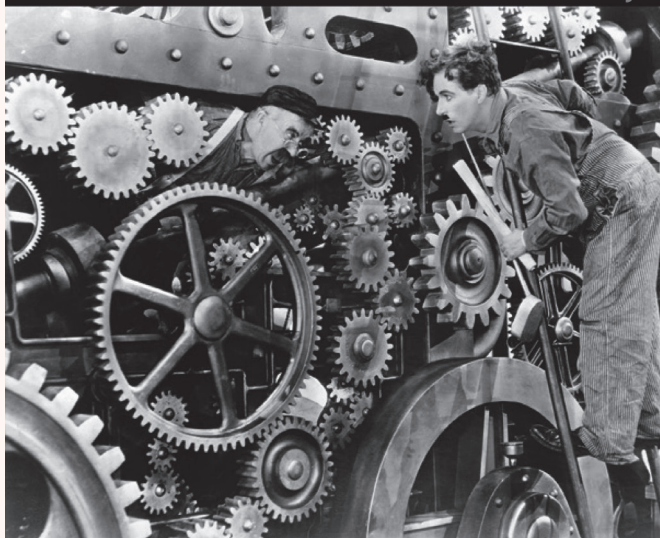
Volgens welzijnswerker Eddy Van Tilt maken we de cruciale vergissing dat de methodes van de positieve wetenschappen (die in de materiële wereld voor waanzinnige technologische realisaties en voor bergen welvaart hebben gezorgd) ook onze immateriële wereld zouden kunnen schragen en perfectioneren.

De westerse obsessie met controlisme en rationaliteit maakt dat we alle andere kennisbronnen zijn gaan kleineren. Met vervreemding en verzuring tot gevolg. Onze westerse maatschappij zit gewrongen in 'de overdrive-ing van de rationaliteit en de bagatellisering van de relationaliteit.' Ambacht en meesterschap maken plaats voor de tegeleide instrumens.

Daarom pleit Van Tilt voor een zoektocht naar nieuwe waarde-volle evenwichten. Alleen een nieuwe, volwassen verhouding tussen ratio en relatio kan van verstandige mensen ook wijze mensen maken. Alleen meer wijsheid kan meer welzijn genereren en de planeet voor dwaasheden behoeden.

De schaduw van de Eddy Van Tilt verlichting

DE WESTERSE WORSTELING MET WELZIJN

Pelckmans • Klement

Eddy Van Tilt (1952) studeerde psychologie en criminologie aan de KULeuven. Hij heeft 35 jaar begeleidingswerk achter de rug en was 15 jaar eindredacteur van het kritische welzijnstijdschrift Oikonde Nieuws. Hij was oprichtend lid van SPES en publiceerde eerder *Is de achterdeur op slot? Pleidooi voor een cultuur van de ontmoeting*.

Voor meer info: vantilt.ed@skynet.be

Leemte opvullen

Soms worden mensen geconfronteerd met lange wachtlijsten, of is er niet meteen gepaste, betaalbare hulp beschikbaar. Lotgenotencontact kan dan tijdelijk soelaas bieden.

Rita is vrijwilligster van een vereniging voor ouders van kinderen met een beperking:

“Men heeft mij op de vrouw af gevraagd of ik wilde helpen andere ouders bij te staan in hun verwerkingsproces. Ik weet nog altijd niet zeker of ik de juiste persoon hiervoor ben, maar er was niemand anders. Ik merk dat er bij ouders een grote nood bestaat aan contact met andere ouders. Ik wil hen niet in de kou laten staan.”

Sociale contacten

Een ziekte, een handicap of een andere moeilijke situatie kan leiden tot isolement en eenzaamheid. Men voelt zich buitengesloten of men sluit zichzelf af van anderen. Lotgenotencontact werkt drempelverlagend, bevordert sociale contacten en geeft mensen de kans nieuwe vriendschapsbanden aan te gaan.

Marcel heeft stembandkanker en bezoekt patiënten die voor een operatie staan.

“Ik leg op zich niet zo gemakkelijk contact met anderen. Mijn ingreep maakte dat er natuurlijk niet gemakkelijker op. Mensen kijken vaak vreemd op als ze me horen praten; telefoneren met onbekenden deed ik al helemaal niet meer. Ik had de neiging om me terug te trekken. Door mijn engagement in de lotgenotengroep leerde ik andere mensen kennen, legde ik contacten met mensen in een gelijkaardige situatie en trachtte hen zo goed mogelijk te steunen en te helpen. Het hoeft er ook allemaal niet zo ernstig aan toe te gaan. We doen een uitstap of een wandeling, we trekken er al eens samen op uit. Ik kan wel zeggen dat ik er een paar goede vrienden aan heb overgehouden.”

Tot slot

De voorbije 31 jaar heb ik het voorrecht gehad om van erg dichtbij getuige te mogen zijn van wat mensen voor elkaar kunnen betekenen. Belangeloos en spontaan helpen en geholpen worden maakt lotgenotencontact uniek en onvervangbaar. Het feit dat je bij elkaar zowel groei als terugval ervaart en dat je dat herkent in je eigen zoeken, versterkt het gevoel van eigenwaarde: ik ben net zoals de anderen, met mijn grote en kleine kanten.

Daarom hebben zelfhulpgroepen lotgenoten en de samenleving heel wat te bieden: ontmoetingskansen, eenzaamheid en isolement doorbreken, ervaringen uitwisselen, hoop en perspectief bieden, taboes doorbreken en nog zo veel meer.

Het is dan ook meer dan verdiend dat de rector van de Katholieke Universiteit Leuven, samen met de minister van Welzijn, Volksgezondheid en Gezin en Koningin Mathilde, eind vorig jaar een facultair ere-doctoraat uitreikte aan alle Vlaamse zelfhulpgroepen. Dat was uniek in de geschiedenis maar vooral een eerbetoon aan de belangeloze inzet, verbondenheid en solidariteit tussen lotgenoten. Een eerbetoon ook voor hun unieke bijdrage tot de volksgezondheid en de modelfunctie die zij in de samenleving vervullen.

*Annemie Vandermeulen
Stafmedewerkster Trefpunt Zelfhulp*

WEDERKERIGHEID IN DE PSYCHIATRIE

VIER ERVARINGSDESKUNDIGEN EN EEN THERAPEUT IN GESPREK,
ELK OVER HUN EIGEN WORSTELING

Toen mij gevraagd werd een artikeltje te schrijven over wederkerigheid, vond ik het evident om dat niet alleen te doen. De vraag resulteerde in een paar boeiende gesprekken met vier (ex-)patiënten: Merel, Johan, Geert en Hanne. Alle vier hebben ze al wat ervaring met opnames in psychiatrische ziekenhuizen. Het idee van ‘wederkerigheid binnen een psychiatrische context’ sprak hen erg aan. Gaandeweg bleek dat ieder zijn eigen definitie en kijk had op het concept, en ieder ook zijn eigen worsteling ermee. Ook voor mij - als hulpverlener - is het nastreven van wederkerigheid niet altijd evident. In de hiernavolgende tekst laat ik alle gesprekspartners aan het woord.

WAT BETEKENT VOOR JULLIE ‘WEDERKERIGHEID’?

Merel: Voor mij heeft wederkerigheid heel veel te maken met het feit dat je als persoon erkend wordt. Een persoon die eigen keuzes kan maken bijvoorbeeld. Ik heb al heel wat ergotherapiesessies meegeemaakt, en voor mij is er een levensgroot verschil tussen een therapeut die zegt wat we precies moeten doen en iemand die je binnenleidt in een lokaal met een schat aan materiaal waar je je eigen weg in mag zoeken. Een ideale therapie is voor mij dan ook een plek waar je ruimte en vrijheid krijgt om jezelf te (her)ontdekken. Zo ontstaat er iets van wederkerigheid.

Ik denk ook aan een sporttherapeut die na de sessie tegen me zei: “Bedankt dat je er bij was vandaag”. Je kan je niet voorstellen hoeveel deugd dat doet. Het klinkt misschien overdreven, maar het is ontstellend hoe vaak je als patiënt geconfronteerd wordt met je onvermogen, je ‘niet voldoen’. Als er dan eens iemand je bedankt, dan doet dat echt deugd.

Johan: Dat laatste herken ik. Zeker als het me niet goed gaat, denk ik: de mensen zien aan me dat er iets met me scheelt, en dan voel ik me minderwaardig. Ik herinner me dat ik buiten een sigaret stond te roken en een verpleegkundige kwam langs. Ze liep haastig door en groette me niet. Voor mij was dat toen een bewijs dat ze me niet de moeite waard vond.

Als mensen positief reageren, valt de twijfel soms even weg, maar nooit voor altijd.

Katrien: Toch wel wat onrechtvaardig. Waarom ben je minderwaardig als je lijdt aan een psychische aandoening en niet wanneer je bijvoorbeeld een bril moet dragen...

Geert: Volgens mij heeft het te maken met het feit dat de wereld blijft denken dat je je psychische aandoening zelf hebt veroorzaakt. Of toch zeker dat je er mits voldoende inspanning zelf kan uitgeraken. Als dat dan niet lukt, dan is het je eigen schuld. In de “yes we can” wereld van Barack Obama is immers alles mogelijk.

Hanne: Ik heb de betekenis van het woord ‘wederkerigheid’ opgezocht in Wikipedia, en vandaar zie ik vier vormen van wederkerigheid in de psychiatrie: die tussen patiënt en therapeut, tussen patiënt en maatschappij, patiënt en familie of vrienden, en tussen patiënten onderling. Echte wederkerigheid lijkt me enkel tussen patiënten mogelijk, de rest is worsteling....

Katrien: Een interessante indeling. Misschien moeten we al die aspecten eens van naderbij bekijken.

DE RELATIE PATIËNT-THERAPEUT

Hanne: Dat is voor mij een hele zoektocht geweest. Veel had te maken met vertrouwen. Als je een therapeut consulteert, dan verwacht die dat je je diepste zielenroerselen vertelt. Maar hoe kan je dat tegenover iemand die je amper kent en bijgevolg nog niet vertrouwt? Ik loste het op door me mijn therapeut voor te stellen als een automaat: ik stop geld en informatie in jou en in ruil krijg ik advies. Op die ma-

" Hoe kan je je diepste zielenroerselen vertellen tegen iemand die je amper kent en bijgevolg niet vertrouwt. "

nier kon de therapeut me niet kwetsen of afwijzen, want ze bestond gewoon niet als persoon.

Katrien: Zou dat een reden kunnen zijn waarom er zo veel mensen kiezen voor online hulpverlening? Je engageert je niet echt. Beide partijen zitten veilig achter de computer.

Hanne: Dat zou kunnen, want in het begin werkte die aanpak ook bij mij. Ik leerde heel wat bij, maar echt veranderen deed ik niet. Om zaken anders te durven aanpakken is er moed en zelfvertrouwen nodig. En door al mijn problemen was mijn zelfvertrouwen natuurlijk helemaal zoek. Het was pas wanneer er een echte vertrouwensrelatie ontstond en ik toeliet dat de therapeut me bemoedigde, dat ik de sprong in het onzekere durfde te wagen. Een therapeut vertrouwen vraagt veel moed en dat lukt niet bij iedereen. Daarom denk ik dat een zekere wederkerigheid nodig is in therapie.

Merel: Ik voel me pas veilig bij een therapeut als ik weet dat die mij door dik en dun zal blijven steunen en nooit zal veroordelen, wat er ook gebeurt.

Katrien: Er zijn zeker zaken bij die ik herken, maar ik heb de moeilijkheidsgraad van het opbouwen van de vertrouwensrelatie wat onderschat. Wij lijken het in onze dagkliniek maar normaal te vinden dat iemand bij het eerste gesprek zijn levensverhaal tegen ons, wildvreemden, vertelt terwijl dat misschien helemaal niet zo gezond is. Ik merk wel dat - naarmate ik langer in het vak zit - ik meer van mezelf prijsgeef. Ik durf nu vaker ook iets over mijn eigen worsteling met het leven vertellen. Van de andere kant merk ik dat een groter engagement ook extra problemen met zich meebrengt. Zo heb ik het er soms moeilijk mee wanneer patiënten, waarmee ik een intense

relatie heb opgebouwd, vertrekken. Een paar jaar geleden, toen onze dagkliniek kleiner was, zocht ik voor elke vertrekkende patiënt een speciale tekst of een gedichtje. Maar nu is het verloop zo groot dat het er niet meer van komt. Eigenlijk is dat jammer.

Johan: Ik vind het niet echt nodig om met mijn psychiater een heel persoonlijke relatie op te bouwen. Maar het helpt wel als je hem of haar sympathiek vindt. Je zou kunnen zeggen dat therapie dan beter werkt. Maar ik denk dat therapie op een bepaald moment ook gewoon moet stoppen. Ik heb al vele jaren last van psychische problemen en waarschijnlijk zal ik ook in de toekomst beroep moeten blijven doen op hulpverleners. Maar als je mensen tien jaar kent, is dat voor mij geen therapie meer, dat lijkt dan toch meer op een vriendschapsrelatie.

Ik heb het er dan ook moeilijk mee dat sommige mensen die al tien of twintig jaar in psychiatrische zorg zijn, zich blijven vastklampen aan hun positie van patiënt en steeds maar nieuwe problemen blijven aandragen. Het wordt hun enige identiteit, terwijl er toch ook nog een leven is buiten de psychiatrie.

Hanne: Maar ook therapeuten zitten soms vast in hun rol. Toen de therapie afgerond was, wilde mijn therapeute zelf graag via mail contact houden. Voor mij was dat goed en ik definieerde deze nieuwe relatie als 'evenwaardig'. Mijn teleurstelling was dan ook groot toen ze mij als antwoord op mijn mails in een typisch therapeutentaaltje goede raad begon te geven.

Katrien: Ja, het blijft dansen op een slappe koord. Als de persoonlijke relatie het hulpmiddel is, hoe ver gaat dan je engagement? En is echte wederkerigheid wel mogelijk gezien de verschillende posities?

Hanne: Inderdaad. Ik betrap me er ook op dat, als een therapeut me goed vooruithelpt, ik iets wil terugdoen. Dan ga ik de ideale patiënt spelen en zaken doen of zeggen om haar plezier te doen. En misschien is dat ook niet de bedoeling.

DE RELATIE: PATIËNT-MAATSCHAPPIJ

Johan: Dat thema houdt me meer bezig dan de individuele relatie. Vanuit mijn engagement bij de patiëntenvereniging Uilenspiegel probeer ik te vechten tegen het stigma dat rond psychisch ziek zijn heerst. Wederkerigheid heeft voor mij veel te maken met gelijkwaardigheid.

Geert: Ja, ik merk toch ook dat je door een psychische ziekte echt je zelfvertrouwen verliest. Zelf heb ik veel last van psychoses. En als je aan de buitenwereld vraagt wat ze zich voorstellen bij een psychose dan wordt er al snel verwezen naar moordenaars zoals Hans Van Themsche of Kim De Gelder... .

Merel: Enkel de naam 'psychose' lijkt al een beschuldiging.

Hanne: Psychische problemen grijpen diep in op je zelfbeeld. Misschien heb ik het daarom ook moeilijker om er hulp voor te vragen of te krijgen. Zo kreeg ik op de universiteit omwille van mijn beperking bepaalde voordelen. Maar het bezorgde mij vooral een wrang gevoel. Ik vraag me af of ik dat ook zou hebben als ik fysiek gehandicapt was geweest. Misschien komt het omdat psychische aandoeningen zo moeilijk te traceren zijn, zelfs niet in de hersenen. En dat daardoor iedereen blijft denken dat het je eigen schuld is.

Katrien: Wanneer er gesproken wordt over rehabilitatie of herstel, dan wordt vaak beklemtoond dat mensen meer zijn dan hun psychische ziekte. Dat lijkt me zeker zinvol. Maar ik denk ook dat het niet mogelijk is om die psychoses uit je zelfbeeld te bannen. Het is net zo goed een deel van jezelf. Zou het jullie helpen als bepaalde psychische aandoeningen in een wat positiever daglicht komen te staan?

Merel: James Redfield heeft een boek geschreven waarin psychose bijna als iets moois voorgesteld wordt. Maar daarbij heb ik het gevoel dat je dan voorbij gaat aan het lijden van iemand die met een psychose geconfronteerd wordt.

Johan: Het klinkt misschien vreemd maar door mijn psychoses heb ik toch ook meer inzicht gekregen in bepaalde zaken, alsof ik een ruimer bewustzijn heb. En ik merk ook dat mensen die te kampen hebben met psychose vaak erg gevoelig en creatief zijn en meer

openstaan voor spiritualiteit.

Hanne: Misschien zou je zelfs kunnen stellen dat patiënten - door hun problematiek - de vinger leggen op bepaalde maatschappelijke problemen. Dat is toch ook wat Dirk De Wachter zegt in zijn boek *Borderline Times*.

*"Misschien zou je zelfs kunnen stellen dat patiënten
- door hun problematiek - de vinger leggen op
bepaalde maatschappelijke problemen."*

Katrien: Ik vind het mooi dat zelfs de positie van 'patiënt' iets wederkerigs heeft. Ook door je psychische aandoening kan je de wereld iets bijbrengen.

Hanne: Ja, maar voor mij is dat toch niet genoeg. Ik ben blij dat ik mij als vrijwilligster bij gehandicapten kan inzetten. Dit jaar ga ik ook opnieuw studeren. Ik zou later graag in de hulpverlening gaan werken. Dan voel ik echt dat ik zinvol bezig ben en iets kan teruggeven aan de maatschappij.

Johan: Ik heb ook lange tijd geworsteld met de wens om betaald werk te doen. Maar nu besef ik dat ik me net zo goed kan inzetten als vrijwilliger. Misschien helpt het de wereld zelfs beter vooruit. Mijn engagementen bij Uilenspiegel en andere sociale organisaties ervaar ik als erg zinvol. Omdat ikzelf met achterstelling te maken heb, voel ik ook beter wat het betekent om aan de kant geschoven te worden. Zo ben ik bevriend met een alcoholist. Ik merk dat mensen hem mijden en hem zijn probleem verwijten. Alcoholisten of bedelaars behoren - net als psychisch zieken - niet tot de leefwereld van de modale burger. Er hangt een sfeertje rond van vreemd, beangstigend, negatief.... Wel, ik probeer niet mee te gaan in de verwerping en mijn vriend te aanvaarden zoals hij is.

Katrien: Voor mij was het filmpje dat wij vorig jaar samen hebben gemaakt, Johan, ook echt iets wederkerig. Ik was wel met het idee gekomen en heb een paar contacten gelegd, maar uiteindelijk heb jij de hele film gemaakt. Op dat moment was jij de deskundige en ik de helper.

Merel: Ik probeer me in te zetten voor patiëntenparticipatie en hoop ooit ervaringsdeskundige te kunnen worden. Ik denk echt dat je vanuit je ervaringen met psychische problemen hulpverleners kan helpen. En dan niet enkel omdat je van binnenuit weet wat een psychische ziekte is, maar ook om hulpverleners te leren hoe ze zelf met problemen kunnen omgaan. Een hulpverlener zou in bewondering kunnen staan voor de manier waarop een patiënt, ondanks de vele tegenslagen, toch de moed niet opgeeft en zou hieruit lessen kunnen trekken voor zijn eigen leven.

Geert: Ik ben criminoloog van opleiding en ik probeer af en toe iets te schrijven rond een maatschappelijk thema. Ik zie veel verbanden tussen de ondergeschikte positie van patiënten en die van vrouwen. Ik denk dat we te veel in een door mannen gedomineerde IQ-maatschappij leven waar te weinig aandacht is voor emotionele intelligentie.

DE RELATIE PATIËNT-FAMILIE/VRIENDEN

Hanne: Toen ik ziek werd, kreeg ik zo veel professionele hulp dat ik niets meer ‘vroeg’ aan de mensen uit mijn directe omgeving. Omdat hulpverleners er voor betaald werden, vond ik dat ik in de eerste plaats naar hen moest stappen. Ik wilde mijn familie en vrienden niet met mijn problemen belasten.

Maar uiteindelijk merkte ik dat ik door deze houding veel mensen zelfs verdriet deed. Het heeft een hele tijd geduurd vooraleer ik besefte dat ze me wilden helpen en bijstaan, niet als opoffering maar omdat ze me graag zien. Praten over mijn problemen geeft hen de gelegenheid om ook stil te staan bij zichzelf. Er is een diepere band

ontstaan. Nu besef ik dat ze daar zelf ook beter van worden.

Katrien: Ik denk zelfs dat een hele gemeenschap beter kan worden door het contact met andersoortige, bijzondere mensen. Jaren geleden heb ik een onderzoekje gedaan voor de Geelse gezinsverpleging - gezinnen die gasten met een psychische beperking in huis opnamen. Wat vooral opviel was dat die mensen breeddenkender waren en meer vrienden en kennissen bleken te hebben dan de rest van de populatie.

In de gezinsverpleging spelen trouwens veel andere vormen van wederkerigheid. Zo is de eerste vraag die men aan de gast stelt wanneer die in het gezin komt wonen steevast: "Wat kan jij? Waar kan jij ons mee helpen?" Voor mensen die al jaren in een psychiatrisch ziekenhuis hebben verbleven en altijd opnieuw alleen maar geholpen werden kan dit een bevrijdende boodschap zijn. Op voorwaarde dat er ook vanuit het gezin voldoende wisselsteun en wisselhulp komt, denk ik dat dit een zeer solide basis vormt om goed te kunnen samenleven.

Merel: Ik voel het als een luxe aan dat ik een moeder heb die achter me blijft staan - wat er ook gebeurt, en die niet ophoudt met me vertrouwen te blijven geven. Die vriendschap tussen ons is voor mij ook een vorm van wederkerigheid.

"Door contacten met lotgenoten leer je ook opener over je probleem te praten."

DE RELATIE PATIËNT-PATIËNT

Hanne: In de relatie tussen patiënten is wederkerigheid het gemakkelijkst. Door je ervaringen te delen heb je niet het gevoel iemand te belasten, maar het zorgt eerder voor erkenning en wederzijds begrip. Door contacten met lotgenoten leer je ook opener over je probleem te praten. Dat heeft mij in elk geval flink geholpen.

Johan: Ook ik voel me het best tussen lotgenoten. Daar hoef ik me nooit minderwaardig te voelen. Anderzijds ben ik al die psychiatrie en al die problemen ook soms echt beu. Dan ben ik blij dat ik ook nog andere contacten heb die niets met psychiatrie of hulpverlening te maken hebben. De schrik dat ze me zullen ‘ontmaskeren’ als iemand met psychische problemen, neem ik er dan maar bij.

ENKELE NABESCHOUWINGEN

Het gesprek is voorbij en ik blijf achter met gemengde gevoelens. Ik voel me dankbaar om alle wijsheid die deze intelligente, fijngevoelige en maatschappelijk geëngageerde mensen hebben aangebracht. Zo begrijp ik nu beter het belang van ‘vertrouwen’ in de therapie. En ik ben nog sterker overtuigd geraakt van de nood aan een respectvolle, gelijkwaardige houding tussen hulpverlener en patiënt.

Maar de verhalen maken mij ook boos. Te vaak heb ik het woord ‘minderwaardig’ of ‘schuld’ horen vallen. Door maatschappelijke achterstelling wordt het leven van mensen die al worstelen met een psychisch probleem, extra moeilijk. Geen enkele van mijn gesprekspartners wilde in het artikel met voor- en achternaam vermeld worden. Sommigen kozen enkel voor de voornaam, anderen stelden een pseudoniem voor. Ik heb ze alle vier dan maar een fictieve naam gegeven. Want het stigma is niet weg. En naast de sociale problemen is er vaak ook een financiële nood. Als je moet leven van een leefloon of uitkering als schoolverlater, moet je echt wel heel vindingrijk zijn om rond te komen.

Gelukkig zijn er bewegingen als de patiëntenvereniging Uilenspiegel of initiatieven als ‘Te Gek’. Ze stellen mij, en alle mensen die meegewerkt hebben aan dit artikel, in staat om te blijven dromen van een wereld waarin mensen niet zozeer beoordeeld worden op hun economische productiviteit, maar bovenal op hun waarde als medemens.

Katrien Rombouts

*Psychologe dagkliniek Openbaar Psychiatrisch Zorgcentrum Geel,
en actief binnen de patiëntenorganisatie Uilenspiegel*

WIE NIET GEEFT, DIE NIET LEEFT

Waarom houden mensen zich door alle tijden en werelddelen heen bezig met zoiets triviaals als het uitwisselen van geschenken? Waarom nemen ze de tijd en de moeite om iets uit te zoeken of zelf te maken – gedicht, tekening, taart, - , het mooi in te pakken en van een feestelijke strik te voorzien, om vervolgens van de ontvanger te horen te krijgen: ‘Dat had je nu echt niet moeten doen’?

Er is een enorme variëteit aan mogelijke giften. Vrijwel elk voorwerp kan een bestaande of juist een gewenste band met een ander symboliseren en daarmee als geschenk dienen: een schelpje op het strand of een mooi steentje uit de bergen dat geliefden elkaar geven, maar ook het kapitale motorjacht voor de collega-handelaar in vastgoed. Meer gangbare geschenken zijn boeken, cd's, dvd's, planten, bloemen, kunstvoorwerpen, sieraden, voedsel, dieren, en symbolische giften zoals cadeaubonnen. Hoe groter het emotionele belang van de relatie met de ontvanger, des te meer persoonlijke aandacht en tijd de gever in de gift zal investeren. Zelfgemaakte geschenken, zoals een tekening of een gedicht, worden doorgaans meer gewaardeerd dan een cadeaubon. Antropologen die de rituele geschenken uitwisseling bij de bewoners van de Trobriandeilanden bestudeerden, ontdekten een al even grote variëteit aan geschenken.¹ Behalve de uit schelpen vervaardigde armbanden

¹ In zijn boek *Argonauts of the Western Pacific* (1922) beschrijft antropoloog Bronislaw Malinowski het ceremonieel van de *Kula*, de rituele geschenken uitwisseling tussen de bewoners van de Trobriandeilanden bij Nieuw-Guinea. De eilanden liggen in een cirkel ten opzichte van elkaar en de bewoners wisselden voortdurend twee soorten geschenken tegen elkaar uit: kettingen en armbanden. Kettingen werden uitsluitend westwaarts gegeven, en armbanden oostwaarts. Na enige tijd kruisten beide soorten geschenken elkaar en werden ze tegen elkaar uitgewisseld. Deze praktijk toont aan dat het niet zozeer om de voorwerpen ging, maar om het principe van de uitwisseling zelf.

"Zelfgemaakte geschenken, zoals een tekening of een gedicht, worden doorgaans meer gewaardeerd dan een cadeaubon."

en kettingen – de belangrijkste rituele giften –, gaf men elkaar ook biggetjes, fruit, zoete aardappelen, stenen bijlen, lepels van walvisbot, noten en tabak, waarbij elke gift hoorde bij een speciale gelegenheid en een speciaal soort relatie.

Geschenken kunnen ook niet-materieel zijn. Zo wisselden de Trobrianders materiële giften soms uit tegen niet-materiële bezittingen zoals kennis van magie, of het recht op een stukje grond om op te verbouwen. Ook wij kennen niet-materiële geschenken zoals gastvrijheid, of onbaatzuchtig geboden hulp of zorg. In Homerus' Odyssee gold gastvrijheid jegens een vreemdeling als een verplichting: eerst moest men de vreemdeling te eten geven en onderdak aanbieden, en pas dan mocht men vragen wie hij was en wat hij kwam doen. Ook in de bijbel, de Koran en de Thora is gastvrijheid een heilige plicht. De oorspronkelijke betekenis van gastvrijheid is gebaseerd op wederkerigheid: net zoals vreemdelingen aan jouw deur kunnen komen kloppen, kun jij hen ooit nodig hebben op verre en gevaarlijke reizen. Gastvrijheid berustte op het feit dat men elkaar nodig had, en dus wederzijds van elkaar afhankelijk was. Anders dan in onze geïndividualiseerde West-Europese samenleving waar dit type van gastvrijheid sterk is afgenomen, tref je de klassieke gastvrijheid nog wel aan in de landen aan de middellandse zee, in Oost-Europa en in Azië en Afrika. Eeuwenoud is ook de onderlinge hulp die mensen elkaar bieden in de vorm van liefdadigheid, bijvoorbeeld van de kerk jegens de armen. Lokale charitas vormde de basis van het ontstaan van op steeds grotere schaal georganiseerde onderlinge solidariteit,

uiteindelijk resulterend in de huidige verzorgingsstaat. Opnieuw lag onderlinge afhankelijkheid – bijvoorbeeld van de rijken en de armen – ten grondslag aan de geboden hulp en steun.

Gelegenheden om te geven zijn er te over: huwelijken, geboortes, begrafenissen, verjaardagen, kerstmis, Sinterklaas, Valentijnsdag, moeder- en vaderdag, examens, promoties, jubilea, verhuizingen, welkomst- en afscheidsfeesten. We geven aan bedelaars, aan de kerk, aan liefdadigheid, als we zijn uitgenodigd voor een etentje bij vrienden, of wanneer we een ziek familielid opzoeken. Ook de Trobrianders kenden veel verschillende gelegenheden om te geven. In het zogenaamde Kula-ritueel, een ceremoniële uitwisseling van geschenken, was het principe van wederkerigheid de grondregel en werd elke gift gevolgd door een tegengift. Zich onttrekken aan deze

regel was niet mogelijk, want dan riskeerde men reputatieverlies en uitstoting uit de gemeenschap. Behalve ‘openingsgiften’ die het begin van het ritueel markeerden, en ‘hoofdgiften’ waarmee het ritueel werd afgesloten, gaven de Trobrianders soms ook ‘tussengiften’ waarmee ze duidelijk maakten dat ze te goeder trouw waren en de hoofdgift op een later tijdstip zouden geven. Ook bestonden er zogenaamde ‘solliciterende giften’, waarmee de gever liet merken graag een bepaald soort gift terug te willen ontvangen.

Niet alleen de gelegenheid, maar ook de overhandiging van geschenken is vaak omringd door ritueel en symboliek. Zo definiëren wij geschenken symbolisch als giften door ze in te pakken. Geldgiften verstoppert we in een zelfgemaakt schilderijtje of kunstwerk. Het gaat erom dat de gift er anders uitziet vóór- en nadat hij wordt weggegeven. De Sinterklaassurprise verhoogt de verrassing nog door de gift in een schijngestalte te hullen: het flesje parfum in een doos vol met nepgiften. In Japan bestaan er voorgefabriceerde verpakkingen die bij speciale giften horen: een verpakking met een onontwarbare knoop voor een huwelijksgegeschenk, een lotusmotief als versiering van giften bij sterfgevallen, en speciale enveloppen voor geldgiften en Nieuwjaarsgeschenken. De verpakking benadrukt dat het niet gaat om het voorwerp zelf, maar om de handeling van het geven. In Japan wordt het als buitengewoon ongeleefd gezien om het geschenk in de aanwezigheid van de gever open te maken, omdat daaruit een te grote belangstelling voor de materiële inhoud van de gift zou kunnen blijken in plaats van voor het gevoel dat erin wordt uitgedrukt. In het ritueel van de potlach dat bijvoorbeeld bij Noord-Amerikaanse indianenstammen in zwang was, trachtte men elkaar te overtroeven in generositeit en werden rijkdommen soms publiekelijk vernietigd om de eigen status en macht kracht bij te zetten. Hedendaagse voorbeelden van potlatch zijn het fêteren van belangrijke relaties op extravagante diners of bordeelbezoek, of het tentoonstellen van kerstkaarten op de schoorsteenmantel als respectievelijk vertoon van financiële en sociale rijkdom.

"De verpakking benadrukt dat het niet gaat om het voorwerp zelf, maar om de handeling van het geven."

Niet alleen wat, wanneer en hoe er wordt gegeven is dus buitengewoon gevarieerd, ook de bijbehorende motieven zijn dat. Giften kunnen de uitdrukking zijn van liefde, vriendschap of respect, maar kunnen ook minder nobele doelen dienen, zoals vleien, omkopen, bedriegen, vernederen, domineren, beledigen, kwetsen en zelfs doden, zoals in het geval van de gifbeker. Veelbetekenend is in dit verband de dubbele betekenis van het Duitse (en Nederlandse) woord Gift, dat tevens vergif betekent. Bij het geven is maat houden essentieel: te weinig is niet goed, maar ook te veel is gevaarlijk, zoals de lotgevallen van Shakespeares Timon van Athene lieten zien. Door excessief te geven probeerde Timon vriendschap te kopen met als gevolg dat al zijn vroegere vrienden zich tegen hem keerden, waarna hij eenzaam achterbleef.

Ondanks de risico's verbonden aan 'verkeerd' – bijvoorbeeld manipulatief of slecht gedoseerd – geven, is de primaire functie van de gift het creëren en handhaven van sociale relaties, van welk moreel gehalte dan ook: van keurige vriendengroepjes tot criminele netwerken. Het uitwisselen van geschenken bevordert wederzijdse loyaliteit en brengt de moreel gevoelde verplichting tot teruggeven teweeg. Zoals antropologe Mary Douglas in haar voorwoord bij Marcel Mauss' beroemde Essai sur le don (1923) schreef, is de theorie over de gift een theorie van menselijke solidariteit. Solidariteitsbetoon door middel van wederzijds geven voedt het besef dat het in het voordeel van allen is om samen te werken. Het evolutionaire voordeel van wederkerigheid geldt niet alleen voor

"Wij geven omdat we niet verstoken willen raken van relaties met onze medemensen, zonder wie we het niet kunnen stellen."

mensen maar ook voor hogere primaten, zoals Frans de Waal heeft laten zien: ook chimpansees delen voedsel met elkaar en vlooiën elkaar op basis van wederkerigheid. Wie niet meedoet wordt uit de groep gestoten, net zoals de Trobrianders die weigerden deel te nemen aan de collectieve ceremonie. Wij geven omdat we niet verstoken willen raken van relaties met onze medemensen, zonder wie we het niet kunnen stellen: wie niet geeft, die niet leeft.

Aafke Komter

Professor Aafke Komter is momenteel verbonden aan het Departement Sociologie van de Erasmus Universiteit, en was van 2000 tot 2012 hoofd van het Departement Sociale Wetenschappen aan de universiteit van Utrecht.

Dit artikel verscheen eerder al in De Volkskrant en in het boek 'De Gammacanon', uitgegeven in 2011 door uitgeverij Meulenhoff, Amsterdam. Met dank dus aan professor Komter en uitgeverij Meulenhoff voor het ter beschikking stellen van dit artikel.

UITGELEIDE

Beste lezer,

U leest de laatste bladzijde van het laatste Oikonde Nieuws en bij mij komen er nu heel wat emoties naar boven. Maar ik wil bij het schrijven van deze 'uitleiding' toch nog heel even het hoofd koel houden.

Vooreerst wil ik u als trouwe lezer hartelijk danken. De redactieleden van dit boekje hebben het gevoel dat ze een jarenlange band met hun lezers hebben opgebouwd. Een band van meer dan 40 jaar! In al die jaren hebben we veel reacties gekregen. Neen, we hebben geen zakken vol lezersbrieven ontvangen, maar we zijn in al die jaren wel heel veel mensen tegengekomen die op één of andere manier verwezen naar ons Oikonde Nieuws en/of naar de ideeën die erin uitgewerkt werden. In die zin was een nummer als 'Worden wij allemaal instrumensen?' (03/2012) een beetje een uitzondering. Op dat nummer kregen we wel talrijke formele reacties, vaak van aanmoediging en herkenning. Kennelijk hebben we meer dan 40 jaar lang op blauwe plekken in de zorgverlening gedrukt. Positief-kritisch en genuanceerd probeerden we telkens weer de knelpunten, valkuilen van bepaalde ontwikkelingen over de zorg- en welzijnssectoren heen in beeld te brengen. We benaderden deze ontwikkelingen met een breedhoeklenz. Van oudsher hielden we ook de samenleving in het vizier. Vaak kregen we te horen dat we de nagel op de kop sloegen. Ons verhaal gaf welzijnswerkers én toegewijde burgers ongetwijfeld extra zuurstof, die ze konden gebruiken. Die reacties hoorden we alszins regelmatig. Oikonde Nieuwsjes gaven vaak stof tot nadenken, en ze zetten verontrustende ontwikkelingen in perspectief, althans dat ambieerden we.

Het hoofddoel was: meebouwen aan en oproepen tot een meer zorgzame samenleving. De verhalen in het Oikonde Nieuws vertelden dikwijls meer dan grote theorieën en waren in hun eenvoud dikwijls smaakmakers naar tussenmenselijke betrokkenheid. Onze concrete en impliciete oproepen in het Oikonde Nieuws hebben ongetwijfeld tot vele nieuwe vrijwilligersengagements geleid, in en buiten de(pleeg)zorg. Het Oikonde Nieuws was sensibiliserend, maar onrechtstreeks ook heel wervend.

Met een oplage van 3300 exemplaren – over gans Vlaanderen verspreid – hebben we via het Oikonde Nieuws ook een gigantisch netwerk helpen uitbouwen. Het belandde in gewone huiskamers, maar ook op nachtkastjes (het formaat maakte het blijkbaar tot gedroomde bedliteratuur...), bij beleidsmensen en referentiepersonen.

We draaien nu een belangrijke bladzijde om. Meer bepaald de laatste. Het Oikonde Nieuws houdt op te bestaan.

Wie had dat twee jaar, één jaar geleden kunnen denken. We zijn al een hele tijd een ander verhaal aan het schrijven. Het fusieverhaal van 'Pleegzorg Vlaams-Brabant en Brussel' waar het pleegzorgluik van Oikonde Leuven een goede plek krijgt. Of er een nieuw tijdschrift gepubliceerd wordt binnen de nieuwe v.z.w. PVBB is nog niet geweten. En stel dat we het al wisten, dan zouden we u vandaag nog totaal niet kunnen vertellen hoe het er vormelijk of inhoudelijk zou uitzien. Wel dat het zeker geen 'copy paste' zou worden van het Oikonde Nieuws. Dit tijdschrift was gewoon een evocatie van de cultuur van Oikonde Leuven.

Oikonde Leuven blijft wel bestaan als vereniging zonder winstoogmerk. We zullen de naam lichtjes aanpassen maar hij zal heel herkenbaar blijven. In de vernieuwde v.z.w. zal je geen personeel of pleegzorgactiviteiten aantreffen. Wat dan wel? Concreet weten we het nog niet, maar Oikonde Leuven wil als vrijwilligersorganisatie een maatschappelijk project uitbouwen. Misschien ook met een tijdschrift, maar ook dat weten we nog niet. U zal deze ontwikkelingen alleszins op de website van Oikonde Leuven kunnen volgen.

Een warm saluut stuur ik naar die honderden gasten waarmee we al die jaren op weg naar huis zijn gegaan: het ga jullie goed en weet dat we ook van jullie veel geleerd hebben.

Het laatste dankwoord richt ik naar die andere cruciale spelers: de honderden gezinnen en vrijwilligers die zich de afgelopen 45 jaar in een of andere vorm zo intens ingezet hebben voor de gasten en voor ons maatschappelijk doel. Zonder hen kon Oikonde Leuven gewoonweg niet bestaan

Beste lezer: van harte een hard gemeend adieu. Met hoop op een weerzien.

Dirk Verdonck
Directeur Oikonde Leuven

*Aan iedereen een hartverwarmende
kersttijd gewenst!*

*Vanaf 1 januari wordt Oikonde Leuven
opgenomen in Pleegzorg Vlaams-Brabant
en Brussel.*

*We blijven met hetzelfde enthousiasme
en vertrouwen samenwerken met gasten,
vrijwilligers en gezinnen en timmeren
verder aan de weg naar een meer
zorgzame samenleving.*

Graag tot in 2014

Het team van Oikonde Leuven

